

De bierbrouwerij „De Drie Hoefijzers” te Breda*

door

Mej. D. C. J. MIJNSSEN †

De geschiedenis van de brouwerij „De Drie Hoefijzers”, of liever die van het pand waarin de brouwerij van die naam gedurende meer dan drie en een halve eeuw van haar welhaast 400-jarig bestaan gevestigd is geweest, vangt aan omstreeks het jaar 1538. In de stadsrekening over de jaren 1537—1539 vinden wij de oudste vermelding van dit huis onder de stadsuitgaven over het jaar 1538 bij het hoofdstuk „van leijdack en tegelen”: „Item betaelt den 13e augusty, Hendrick van den Corput van vijf roeijen met XL voet groen leijdacks een vierkant ende noch van VII roeijen ende LXXX voet tegeldacks gedeckt op sijn huijs voer opt Gasthuijseijnde”.¹ Deze simpele post in de stadsrekening doet ons meteen de verklaring aan de hand voor het ontstaan van het huis Boschstraat no. 5, stamhuis van de bekende brouwerij „De Drie Hoefijzers”.² Indirect dankt deze haar ontstaan aan de grote ramp die in het jaar 1534 Breda teisterde, toen op 23 juli een brand uitbrak die meer dan tweederde deel van de huizen in vlammen deed opgaan. De in die tijd bloeiende, zich juist sterk ontwikkelde stad — wij zijn in de tijd van de prachtlievende en kunstzinnige Hendrik III van Nassau, heer van Breda — werd hierdoor zo goed als geheel verwoest. Behalve het kasteel van graaf Hendrik zelf en de Onze Lieve Vrouwekerk bleven

---

* Dit opstel werd jaren geleden aangetroffen onder de nagelaten papieren van de gemeentearchivaris mej. D. C. J. Mijnsen (1894—1944). Hoewel het artikel bijna 40 jaar oud is en sommige gegevens door de ontwikkeling van het bedrijf achterhaald zijn, meent de redactie het toch te moeten opnemen. Hopelijk kan het iemand inspireren tot het opzetten van een meer ingrijpende studie over de Bredase bierbrouwerijen, nu door de fusie met Allied Breweries een belangrijke episode in de geschiedenis der Bredase biernijverheid is afgesloten. Het redactielid Dr. J. L. M. de Lepper heeft de aantekeningen aangevuld en de tekst persklaar gemaakt. — Zie over de persoon van mejuffrouw Mijnsen dit Jaarboek I (1948), pag. 45 en XV (1962), pag. 57-61.

slechts 160 huizen gespaard. Hendrik III liet zich door deze ramp, die van zijn stad een ruïne maakte, echter niet ontmoedigen. Teneinde herhaling te voorkomen en tevens teneinde de stad doelmatiger en fraaier te doen herbouwen dan zij geweest was, moedigde hij door het verlenen van vrijdom van belasting, het uitloven van premiën en door het geven van aanmerkelijke tegemoetkomingen in de bouwkosten de eigenaars van de verbrande gebouwen aan hun huizen van steen te doen optrekken en van harde daken, in plaats van de tot dan toe gebruikelijke rieten dakbedekking, te voorzien.

Onder de vele burgers die gebruik gemaakt hebben van deze voordelige voorwaarden heeft ook Hendrik Anthonius Claesz. van den Corput behoord, tienraadsman en brouwer te Breda. Hij behoorde tot de aanzienlijke burgers van de stad en woonde vóór de brand in de Katerstraat (thans Catharinastraat). Voor de herbouw van zijn bedrijf liet hij het oog vallen op een terrein buiten de Gasthuispoort, maar nog binnen de kort tevoren uitgelegde stadswallen, gelegen aan de noordzijde van het zogenaamde Gasthuiseinde (nu Boschstraat). De ligging van dit terrein was voor een brouwerij zeer geschikt daar het aan twee zijden door de stadsgrachten begrensd werd. Op deze plaats, waarover hij in 1537 de beschikking verkreeg, bouwde Hendrik van den Corput zijn nieuwe woning met brouwhuis, „hof en erf”. Hij noemde dit huis „den Boom”, een naam die voor zichzelf spreekt als men bedenkt dat de nieuwe brouwerij grensde aan de Gasthuispoort. Het zal een voor die tijd groot en ruim gebouw geweest zijn, daar hij op 13 augustus 1538 de kosten van 40 voet leien en 80 voet tegels voor het dak vanwege de stad vergoed kreeg, terwijl voor andere nieuwe huizen in dezelfde omgeving aanmerkelijk geringere bedragen vergoed werden. In dit huis, „gestaen ende gelegen tot Breda opt Gasthuijseinde aende oude Gasthuijsbrugge neven der Stadt oude vesten opte westzijde ende Rochus Keijenhuijs ende erve opte oostzijde, achter comende aen Cornelis van den Corputs hovinge”,³ vestigde zich omstreeks 1538 Hendrik van den Corput met zijn talrijk gezin als eerste van een lange reeks van brouwers die het huis Boschstraat no. 5 vermaard hebben gemaakt door het product uit hun brouwerij.

De eerste akte van verkoop van dit huis die in de protocollen van

vesten aangetroffen wordt, is van 2 januari 1557, toen de kinderen en erfgenamen van de inmiddels overleden Van den Corput en diens eerste echtgenote Lijsbette Willem Claesendochter het in het openbaar lieten veilen. Koper werd diens schoonzoon Jacop Anthonius Mathijszoon, wat op 3 april 1557 voor schepenen bevestigd werd.⁴ Jacop Anthonius Mathijsz. bewoonde ruim 12 jaar de brouwerij toen zich, tengevolge van het groeiend verzet tegen Spanje, over de Nederlanden donkere wolken samenpakten. Ook te Breda, waar velen zich te openlijk van de Spaanse overheersing afkerig hadden getoond en men na de beeldenstorm de toorn van de koning vreesde, groeide de onrust. Bij de nadering van Alva verlieten velen de stad en onder hen was ook Jacop Anthonius Mathijsz.; waarschijnlijk had hij zich bij de hervormden aangesloten. Zijn vrouw, Maria Heijndricks van den Corput, bleef echter binnen Breda wonen en zette het brouwbedrijf in hetzelfde huis voort, ook later, toen haar man wegens zijn vlucht uit de stad verbannen verklaard was en zijn bezittingen in beslag genomen waren.⁵ In de rekeningen en verantwoordingen van de ontvanger der confiscatiën in het kwartier van Breda vanwege de koning van Spanje over de jaren 1569—1576 vinden wij haar elk jaar vermeld als huurster van het in beslag genomen huis van haar echtgenoot, waarvoor zij 22 Arthoise ponden 's jaars moest betalen.

„Item ontfangen van Marie Jacop Anthonis huijsvrouw brouwer de somme van 22 ponden Art^s, ter saicken van een jair huijshueren van den huijse metter brouwerije genaemt den Boom, de Co. Majesteijt gedevolveert bij rechte van confiscatie mits den vertrecke van den voirsz. Jacop Antonissen brouwer, dewelcke dese voorleden troubelen vertrocken is uijt dese sijne Mat^s. erff Nederlanden ende de wederparthije van de Mat. metten rebellen is aenhoudende”.⁶

In 1577 veroverde Hohenlohe Breda voor de Prins van Oranje en werden de in beslag genomen goederen teruggegeven aan de eigenaars. Jacop Anthonissen heeft dit zelf niet meer beleefd; hij moet kort na zijn vertrek uit Breda overleden zijn, want in een huurprotocol van 1 maart 1571 is reeds sprake van „de weduwe van Jacob Thoenisz zaliger”.⁷ Wel vinden wij in de belastingkohieren van de 100ste penning over 1580 Maria Jacop Anthonissen als eigenaresse van „het huijs gen. den Boom” vermeld.⁸

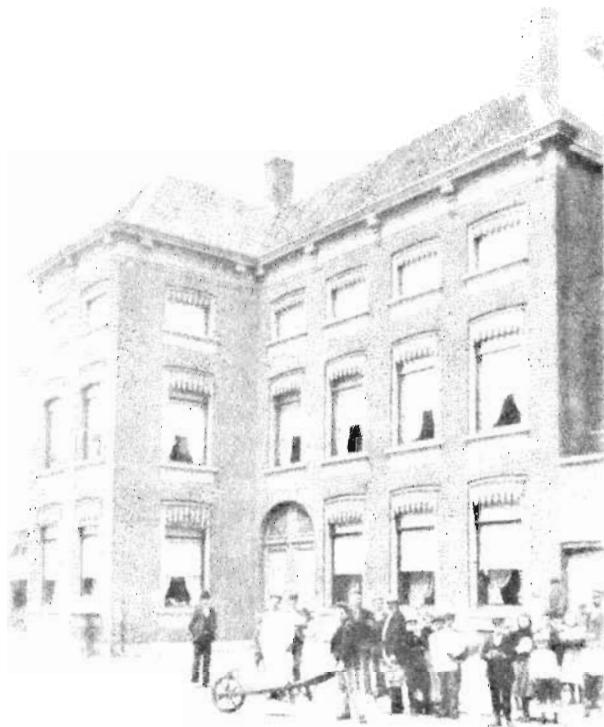
De brouwerij vererfde van haar op Anthonis Jacops, haar zoon, die haar op zijn beurt naliet aan zijn dochter Jacopmijne, welke laatste als weduwe van Aert Aert Roovers de brouwerij aan haar tweede echtgenoot Jacop Peter Buersteeds ten huwelijk aanbracht.⁹

Intussen was onze brouwerij in de aanvang van de 17e eeuw nog altijd onder de naam van „den Boom” bekend, tot een nieuwe eigenaar daarin verandering bracht. Op 8 maart 1628 verkocht Jacopmijne, voor de tweede maal weduwe geworden, haar huis en brouwerij aan Dielis Peeters van den Kieboom en Cathelijne Peeter Stickersdr. zijn huisvrouw voor 1800 Rijns gulden.¹⁰ Deze nu hebben de naam van de brouwerij veranderd in „De Drije Hoeffijzers”. Het is mij niet mogen gelukken te achterhalen waarom Dielis van den Kieboom deze naam gekozen heeft, misschien wel nam hij hem aan omdat ook elders brouwerijen die naam droegen, iets zekers dienaangaande heb ik echter niet kunnen vinden.¹¹ In elk geval blijkt de naam latere bezitters bevredigd te hebben, gezien het feit dat deze zich tot op de huidige dag heeft weten te handhaven. Waarschijnlijk zal het brouwbedrijf zich onder Van den Kiebooms bestuur zeer voorspoedig ontwikkeld hebben, hij verkocht tenminste zijn bezitting op 28 november 1657 voor meer dan 5000 gulden aan Maeijken Henricx Wed. van Jan Laureijs Spijckers. In de schepenakte waarbij dit geschiedde, is sprake van „de huijsinge, brouwerije, hovinge ende erve met alle brouwgereetschappe daertoe behoorende, ... vanouts den Boom ende iegenwoirdich de drije Hoeffijzers genaemt”.¹²

Vanaf 28 november 1657 tot op heden is het gemakkelijk de verschillende eigenaars van De Drie Hoefijzers te volgen. Van Maeijken Spijckers ging de brouwerij bij testament over op haar nicht Evaertien Verhaer, gehuwd met Adriaen Meerman, brouwer en borgercapitein, die haar nalieten aan hun zoon Johannes Meerman welke in 1702 overleed.¹³

De voogden van diens minderjarige zoon deden haar op 26 mei 1703 over aan Johannes van Amelsvoort (of: Van Amersvoort) en Cornelia Hulshoudt, zijn echtgenote.¹⁴

Na hun overlijden viel de brouwerij bij deling van 26 mei 1740 toe aan hun dochter Isabella Clara van Amelsvoort, die — gehuwd met

13. Het herenhuis Boschstraat 5 (D no. 195), waarachter tot 1887 de bierbrouwerij *De Drie Hoefijzers* was gevestigd. Dit stellig uit de 18e eeuw of vroeger daterende pand werd in 1902 na het overlijden van mevrouw Ph. M. C. P. Smits - van Waesberghe afgebroken. Het vooruitspringend gedeelte lag tot 1865 ten dele in de stadsgracht.

Gerardus Havermans — haar in de familie Havermans bracht.¹⁵ Op 18 juli 1778 werd Johannes Josephus Havermans door schepenen in het bezit van het huis, hetwelk hij van zijn moeder overnam, bevestigd.¹⁶ Tenslotte verkocht deze Johannes Josephus Havermans, drossaard van Stad en Lande van Breda, het op 5 maart 1807 voor notaris De la Rivière aan „den heer Johannes Nicolaas Smits, brouwer te Endhoven”,¹⁷ waarmede de welvarende brouwerij een periode van hernieuwde bloei tegemoet ging.

BIJLAGE

Huurprotocol van 1 maart 1571.

In der manieren ende voirwaerden hier nae verclaert, soe wil ick Willem Willems zn. als rentmeester van den confiscatiën in den naeme ende van wegen ons heren des conincks ten vuytganck van een bernende wassen keersse den laesten verhogende ende meestbiedende ten vuytganck van de selve keersse verhueren een huysinge ende erffene met een brouwerie genaempt den Boom, mitsgaders allen 't brouw getouwe van cuypen, touwen, ketels ende alle 't gene dat totter brouwerie behoort gelijk de weduwe van Jacob Thoenisz. zaliger 't selve gebruyckt heeft staende op 't gasthuys eyndt aen de oude poerte ende dat voor eenen tijt van twee jaeren lanck geduerende ende achter een volgende ingaende desen eersten dach maert mits conditiën dat indien de Co. Mat. ofte die van zijnen Raede belieffde binnen den tijt van den eersten jaere de voorsz. huysinge ende brouwerie te vercopen dat indien gevalle den huerder mit eenen jaere affstant sal moeten doen ende alsoe de voorsz. weduwe allen 't brougetouwe metten tonnen geaenvaert heeft, volgende den inventaris bij den commissarissen op 't faict van de troublen gemaict ende beloofd heeft 't selve volgende den selven inventaris in 't affsceyden van de huer weder op te leveren zoe sal de huerder van gelijcke gehouden wesen te doen mits dat desen rentmr. hem van alles volgende de inventaris voorsz. van gelijcke overleveren sal.

Item de huerder sal gehouden zijn te stellen guede souffisante cautiën voor de jairlicke huer tot contentement van den voornoemde rentmr. ende sal de belooffde penningen betalen ten tweeën termijnen te weten Kersmisse d'een helft ende Sint Jans misse daer naer volgende d'ander helft ende dat onder alsulcken bedwanck als men de Mat. penningen gewoonlick es te innen.

In gevalle de voorsz. huysinge ende brouwerie eenighe ende noetelicke reparatiën behouffden ofte van doene hadden, 't selve sal den huerder den rentmeester te kennen geven ende sal 't selve ten Majesteits oirbaer doen repareren zoe dat noetlick wesen sal ende mits hebbende den arbeyders bilget onder thanteecken van den rentmeester zoe sal den huerder 't selve verleggen ende aenden pacht corten.

Ende naer dat de keersse ontsteeken es geweest zoe es op allen conditiën ende voerwaarden ten vuytganck vande selve keersse als laest verhogende ende meest geboden hebbende huerdersche gebleven Marie Henrick van de Korputs mits bij haer geboden hebbende de somme van vijftich karolus guldens 't jaers.

Aldus geschiet opt stadthuys tot Breda ter presentie van Joes Cornelisz. ende Goyert Cornelis Cheeuws schepenen desen eersten maert anno vijftienhondert ende een en seventich, Luydicxs Style ende heeft hem borge geconstitueert Symon Jacob Betten.

Lanceloot Wijfliet.   Joest Cornelissen.

Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer, bijlagen n. 3629.

AANTEKENINGEN

- ¹ GAB (Gemeentearchief Breda) H 1519, f. 97v.
- ² Het pand Boschstraat 5, dat in het begin van deze eeuw werd gebouwd op de plaats van de vroegere brouwerij, werd afgebroken voor de aanleg van de J. F. Kennedylaan.
- ³ GAB R 462, f. 77v.
- ⁴ GAB R 462, f. 77-78.
- ⁵ De naam van Jacop Anthonis komt wel voor in het vonnis van de Raad van Beroerten van 17 augustus 1568, maar de tenlastelegging is niet vermeld. Vgl. A. J. M. Beenakker, Breda in de eerste storm van de opstand, Tilburg 1971, p. VIII en 163.
- ⁶ Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van State en Audiëntie, Rekenkamer, nos. 18370 en 18371.
- ⁷ Zie de toegevoegde bijlage.
- ⁸ GAB H 1912, f. 72 (vestbrief van 13 januari 1605).
- ⁹ GAB R 504, f. 9.
- ¹⁰ GAB R 526, f. 17.
- ¹¹ Een brouwerij „De drie hoefijzers” bestond destijds in Delft: J. van Lennep en J. ter Gouw, De uithangteekens in verband met geschiedenis en volksleven beschouwd, I Amsterdam 1868, p. 78. Het hoefijzer kwam overigens in veel huisnamen voor: a.w., II, p. 211. Ook Breda kende meerdere voorbeelden: in de Eindstraat vond men het „Hoeff Eijser” en in de Ginnekenstraat „De 2 Hoefijzers”.
- ¹² GAB R 536, f. 164v, 165.
- ¹³ GAB R 558, f. 89v.
- ¹⁴ GAB R 558, f. 88-90.
- ¹⁵ GAB R 612, f. 141; dit Jaarboek XXIII (1970), p. 90-91.
- ¹⁶ GAB H 1929, f. 1.
- ¹⁷ GAB R 631, f. 90; afd. IV-24 no. 3 en 6.